

Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatından İki Örnek Yapıtta: Çocuk-Savaş ve Barış

Ali GÜLTEKİN*

İnsanoğlu da doğanın bir parçasıdır; tıpkı bitkiler ve hayvanlar gibi. Öte taraftan hayvanlar ve bitkiler gibi doğadan kopuk olarak yaşamını hiçbir şekilde de sürdüremez. Ruhsal olduğu kadar bedensel gereksinimlerini de büyük oranda oradan karşılar. Yaşamını şekillendiren birçok şeyin de oradan geldiğini bilir. Buna karşılık doğaya ne kadar sadık kalır ve onu korumaya ne denli özen gösterir. İşte bu konu hep soru işareti bırakır günümüz aydın insanının kafasında. İnsanoğlunun sebebiyet verdiği savaşlar, diğer taraftan çeşitli nedenlerle doğaya olan hoyratça saldırılar doğanın olduğu kadar insanın kendi yaşamını da tahrip eder. Diğer taraftan değişik nedenlerden dolayı doğada meydana gelen yangınlar, elektrik ya da nükleer santrallerin kurulma aşamasında hor kullanılan doğa ya da doğaya salınan gazlar, kısacası yüz yılın en önemli hastalıklarının biri sayılan çevre kirliliği insanoğlunun intiharı anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile insanoğlu, göz göre kendi mahvoluşunu hazırlamaktadır.

Hele hele günümüzde demokrasi adına ortaya konan birtakım söylem ve eylemler gerek doğanın gerekse doğadaki diğer canlı varlıkların yok olmasının nedeni olarak görülmektedir. Bu türlü düşünce ve duygulardan arınmak ve korunmak için toplumlarda doğa kültürü ve çevre bilinci oluşturmak için hâlâ da geç kalınmış sayılmaz. Bunun oluşturulması ise, “Ağaç Yaş İken Eğilir” söyleminden hareketle geleceğin gençleri ve yetişkinleri olacak olan insan yavrusunun daha çocuk yaştan itibaren bir şekilde bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi için eğitilmesi ile mümkündür. Çocuk ve gençleri istenilen yönde geliştirip eğitebilmemiz için biz yetişkinlere şüphesiz önemli görevler düşmektedir. Bunların başında da “sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış yaşam” sunan yapıtların artırılması gerekir (Sever, 2008, s. 11). Bu türlü yapıtlar insan yavrusunun yaşamına yeni anlamlar katacağından onların yeni deneyimler kazanmasının da önünü açıp onları yaşama hazırlar (Gültekin, 2011, s. 6.).

Bunun gerçekleştirilmenin şüphesiz çeşitli yolları vardır. Bunların edebiyat gelmektedir. Özellikle de çocuk edebiyatı, Şirin’in de yazdığı gibi, “... edebiyat yönü ile edebiyatın içinde en incelikli yazarlık biçimidir.” Zira o, “her yaştan okurun ilgisini çekebilene, okunabilene, dili, anlatımı ve biçimi ile edebiyatın içinde bir türdür.” (Şirin, 1994, s.10).

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat.Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Bir diğer önemli nokta da, bugünün küçük ve genç okurlarını “iyi” ve “güzel” olarak nitelendirebileceğimiz edebî ve estetik içerikli yapıtlarla buluşturmak ve onlarda bu konuda daha okul öncesi yaştan itibaren bir bilinç oluşturmak gerekir. Zira insanoğlunun aşırı hırs ve tamahı yüzyıllardır bir türlü sona ermemektedir. Hatta günümüzde de hâlâ artarak devam etmektedir. İnsanoğlunun gerek doğa gerekse birbirleriyle olan savaşı artarak sürmektedir. Savaşın her türüsünün ne denli kötü bir şey olduğunu bile bile insanoğlu inatla bu yolda gitmeye çabalamaktadır. Açlık, yokluk, kıtlık, çevre ve doğa katliamları insan, hayvan ve bitkiler âleminin sonu olacağı anlamına gelse bile insanların, ülkelerin, halkların bu bağlamda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi için büyük ve anlamlı uğraşlar verildiği de gözden kaçmamaktadır (bkz. Gültekin, 2011, s. 7-10 ve Gültekin, 2006, 27-31).

Böyle uğraşı içinde olanların başında da hiç şüphesiz yazarlar gelmektedir. Gerek yetişkin gerekse çocuk ve gençler için eser üreten yazarlar bu noktada birer sorumlu aydın ve aydınlatıcı olarak görüldüklerinden bu konuda epey yapıtlar ortaya koyduklarına tanık oluyoruz. Ancak bu bağlamda çocuk ve gençler için kaleme alınan sorun odaklı yapıtların yeterince olmaması da ayrıca üzüntü verici bir durumdur. Çocuk ve gençlerin eğitiminin bir parçası olarak çocuk ve gençlik edebiyatı oldukça önemlidir. Onların, görelilik ilkesine göre sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış, onlarda istendik bir kitap ve okuma kültürü oluşturacak, onlara yenedünyanın kapılarını aralayacak, onlarda geleceğinin yetişkin birer bireyi olarak yaratıcı düşüncüyü oluşturarak eleştirel bilince sahip kapısını aralatacak ve onların yeni yaşamlara yelken açmalarının yolunu açacak nitelikli yapıtlarla buluşmaları hepimizin en büyük arzusudur.

Bu yazımızda, yarının sorumlu bireyleri olacak bugünün çocuk ve gençlerinin severek okuyacağı, okurken kendilerinde yaratıcı düşünce yanında geniş bir eleştiri kültürü oluşturacak iki örnek eserden söz etmek istiyoruz. Analitik bir yöntemle irdeleyeceğimiz yapıtlardan ilki, daha geçenlerde yitirdiğimiz ünlü Türk çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarından Bilgin Adalı'nın Can Çocuk Yayınevinden çıkan *Bolluk ve Savaş. Çatalhöyük Öyküleri 3* adlı kitabıdır. Yazar günümüzden tam on bin yıl önceki bir dönemde Çatalhöyük'teki bir Bahar sabahından bahsederken bilgiyle gelen bolluğa dikkat çekmekte. İnsanoğlunun bilginin kullanımıyla neleri başarabildiğini Çatalhöyük'ten çeşitli sahnelerle anlatırken çocuklarda geçmişe, geçmiş uygarlıklara özlem duygusu oluşturmakta, onların yaratıcı ve üretici birer birey olmaları için gerekli çabayı göstermektedir. Ancak bilgiyle elde edilen kazanımların da günün birinde nelere sebebiyet verdiğinin altı çizilmekte: “Çatalhöyük'te yaşanan gelişmeler ve bolluk, çok sürmeden kıskançlığı, kıskançlık da saldırganlığı ve hırsızlığı doğurdu. Çağlar boyunca barış içinde yaşayan insanlar, çok geçmeden savaşla tanıştılar. Bolluk, savaşı doğurdu” (Adalı, 2005, s. 13) diye açıklamada bulunur Bilgin Adalı... Çocuk okurlara bolluğun kıskançlığı, kıskançlığın ise kötülüğe neden olduğunu, kötülüğün ise ne zaman, nereden ve nasıl geleceğinin belli olmayacağı uyarısında bulunur. “...Güçlü olanın, güçsüzün malını da, canını da almaya yelteneceği” (age., s. 58) bir düzene karşı uyanık olmaya davet eder ve *Binlerce yıl sürecek bir çapulculuk düzeninin başlanıcına* dikkati çeker. Dikkat çeker de, diğer taraftan da onlara *çapulcularla çatışmaya girmektense, onların dostluğunu kazanmanın... daha yararlı olacağı* çözüm yolunu gösterir. Ayrıca yazımız Bilgin Adalı, eser içinde Bilgin Amca kimliğiyle karşımıza çıkarak bilgeliğini konuşturur pratik yaşam ile ilgilerini “okurların gözüne sokmadan” çocuk okurlarına kazandırır ve o sevimli bilgeliğiyle “Çapulcular ve

savaşlar bir kez başladıktan sonra, insanların, o güzelim barış ortamını yaratabilmesi için çok caba harcamaları” (age., s. 108) gerekeceğinden söz ederek onlara savaşın kötülük demek olduğuna vurgusunu yapar ve savaşın gerek insan gerekse doğa ve çevre için ne anlama geldiğine dikkatleri yoğunlaştırır.

Adalı’ya göre yeryüzünün sunduğu olanaklardan yararlanarak daha iyi yaşamaya, salt bunun için yeni şeyler bulmaya çalışan barışçıl insanların çağı kapanmamalı, güç ve zenginlik için savaşan insanların, savaşların çağı başlamamalıdır. Bu konuda bugünün çocukları geleceğin genç ve yetişkinleri olarak kötülüğün ne zaman, nereden ve nasıl geleceğini önceden duyumsayarak barışın korunması adına uyanık olmaya davet eder.

Gerek çocuk ve gençlerin ve gerekse yetişkinlerin okurken büyük keyif ve edebî haz alacağı, özellikle küçük okurların, geçmiş ile günümüz arasında önemli yaşamsal bağların nasıl kurulabileceğini, yaşamsal değeri olan bazı pratik bilgi ve kavramların nasıl kazanım hâline dönüştürebileceklerinin ipuçlarını *Bolluk ve Savaş. Çatalhöyük Öyküleri 3* adlı bu başarılı yapıtla elde edebileceklerdir.

Savaş ve barışın konu edildiği bir başka eser ise, Tudem Yayınlarından 2010 yılında çıkan çocuk ve gençlik edebiyatının güçlü kalemlerinden Güldem Şahan’ın *Martı ve Savaş* adlı kitabıdır. Martı Hür’ün günün ilk ışıklarıyla kendini deniz kenarında bulan, deniz kenarındaki kısa bir gezintiden sonra havalanan ve sabahın alaca karanlığında denizin ve doğanın güzelliklerinin üzerinden kanat çırparak uzaklara yol alışı anlatılır. Bilmediği ülkelere, tanımadığı kumsallara doğru uçmanın heyecan ve neşesi içinde Akdeniz’e dalıp çıkarken uzaklarda, kara da görünür. Yazar Şahan’ın yazdığı gibi Kara, “*Martı Hür’ün hiç görmediği kadar gürültülü, karanlık yüzlüdü. Yerden toz bulutları yükseliyor; patlama sesleri yeri göğü inletiyor; kırmızı yalınlar yükseliyordu yer yer...*” (Şahan, 2010, s. 8). Martı Hür’ün alışık olmadığı bir görüntüydü bu. *Gördüklerine inanamayan Martı için ... siyah asla denize yakışmıyordu. Gördüklerine inanamaz ve kanadı hafifce suya dokunur dokunmaz gizemli bir gücün kanadından tutup aşağıya doğru çektiğini hissetti... Tüm bedeni o tuhaf sıvıya bulanmıştı... Ölesiye bir yaşam kavgasına girmişti. Bu kumsalda, bu denizde bu gökyüzünde gördükleri asla onun barış ve sevgi dolusu mavi dünyasına benzemiyordu.* (age., s. 9). Martı Hür bunlara hiç anlam veremiyordu. Bedenine, bedendeki ruhuna ve sıcacık yüreğine savaşın karası bulaşmıştı. Bu kara öyle bir karadır ki, az önce bombalanan bir rafineriden Akdeniz’in mavisine karışan petrolün ta kendisiydi. Yazarımız Şahan’ın da önemle vurguladığı gibi, “*üstünde milyarlarca canlının yaşamasına izin veren tek gezegene, Dünya’ya hiç yakışmasa da gördükleri gerçektir.*” (age., s. 9). Evet, milyarlarca canlının yaşamasına izin veren tek gezegene, o gezegen ki, yazar tarafından kişileştirilerek küçük okurlara sunulan ve kolayca onların özdeşim kuracakları o dünyanın bu hâline içi sevgi dolu o küçük kuş, Marı Hür, bile akıl erdirememişti. İnsanların neden savaşıklarını, hangi sebepten dolayı birbirlerine kıydıklarını ona kim nasıl anlatabilirdi ki. Savaşa, Martı Hür aracılığıyla karşı duruş sergileyen yazar bir martının bile hür gezemediği, uçamadığı, doğasında kanat çırpamadığı, denizinde yüzemediği, havasında bile nefes alamadığı bir dünyada gelişen teknolojiyle birlikte insanların üzerinde yaşadığı dünyaya, çevreye hatta birbirlerine karşı nasıl da acımasız olabildiklerine dikkat çekmektedir.

Savaşın acımasızlığı, köyleri yerle bir eden bombaların korkunç sesleri, her bir tarafta duyulan acı ve korku çığlıklar, dev alevlerin bombalama sonucu küçük Abbas’ın yaşadığı

köyü bir uçtan bir uca sarması yazar tarafından o denli gerçekçi bir biçimde metin içinde monte edilmiş ki, yarının büyükleri olacak bugünün küçüklerinin körpe beyinlerde savaş karşıtı bir düşünce oluşmasın. Zira Aziz'in dediği gibi, “*Ne olduğu belli değil mi? Rafineri bombalandıktan sonra deniz kapkara olmuştu ya, hani balıklar zehirlenip kıyıya vurmuştu, unuttun mu. Bu kuş da belli ki o kara sulara düşmüş. Belki avlanmak için denize indiğinde yakalanmıştır tuzağa*”. Gerçekten de öyle olmuştu. Abbas onun için bir kurtuluş umuduydu. Umudu da yerine gelmişti. Öyle ki, kanatları çok kötü durumdaydı. Onu kumlarla ovalayıp temizlemeye çalışmış, ama henüz uçabilecek durumda değildi “*Yemyeşil ağaçları, masmavi denizi, altın kumları, kendi hâlinde yaşayıp giden insanlarıyla köylerinin savaştan önceki hâliydi hepsinin aklına gelen*” (age., s.19). Yazarın dünya görüşünü yansıtan bu anlayış, çocukların alımlamasını istediği değerdir. Gerçekten, *kim ne istemişti köylerinden, ağaçların yeşilinden, denizin mavisinden?* Maalesef bunun yanıtını ne Abbas, ne babası Resul, ne de amcası Firuz biliyordu. Ama olan olmuş, savaş beraberinde açlık, yokluk, korku, çevre felaketi ve yıkım getirmişti. İnsanların sosyal yaşamı bozulduğu gibi ruhsal yaşamlarında onanmaz yaralar açmıştı. Arık, “*savaştan önceki bolluk, zenginlik yaşamlarından ansızın çikip gitmişti, sahip oldukları pek çok şey gibi*” (Şahan, 2010, s. 21).

Küçük okullarda hayvan sevgisi oluşturmayı tasarlayan yazar, küçük Abbas'ın düşünde bir özdeşleştirmeye gitmekte ve onun “*gözlerini kapatıp beyaz çakıl taşlarının güneş ışıklarını yansıttığı bir kumsal düşledi. Bir küçük martı oldu, kanatlarını açtı, kapadı, açtı. Ayaklarıyla çakıl taşlarını itti, yerden yükseldi. Beyaz kanatlarında yanıp sönen pariltılarla uçtu, uçtu, uçtu...*” diyerek Abbas'ın nezdinde “*mavinin en koyu olduğu yerde kanat çırpmayı bıraktı, geniş bir pike yapıp uykunun orta yerine daldı*” (age., s. 26) diye söze devam ederek Hür Martı, Abbas ve okur bütünleşmesini gerçekleştirmiş görünmektedir. Oldukça başarılı bir anlatımın görüldüğü eserde kurgu akışına okurun kendisini kaptırmaması olanaksız denebilir.

Gerek *Martı ve Savaş* gerekse *Bolluk ve Savaş* kitapları ile hem yazarlarımız Gül-dem Şahan ve Bilgin Adalı'yı hem de yayınevleri Tudem ve Can Çocuk'u bu sorumluluk bilicine sahip olduklarından dolayı çocuk okurlarımız adına kutluyoruz. Temennimiz bir ülkenin geleceği olan çocuk ve gençler için bu denli nitelikle eserlerinin önünün açılması, bu konuda gerek Kültür Bakanlığı gerekse Millî Eğitim Bakanlığının desteklerinin her bağlamda giderek artırılmasıdır. Özellikle de sorun odaklı çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarıyla çocuk ve gençlik edebiyatının zenginleştirilmesi en büyük dileğimizdir. Çocuklarımız ve gençlerimiz daha küçük yaşlardan itibaren savaşa hayır, barışa evet diyebilme bilinciyle geleceğe yelken açmalılar. Yeter ki biz yetişkinler onların önünü sevgi dolu yarınlara açalım.

Kaynaklar

- Adalı, B. (2005): *Bolluk ve Savaş. Catalhöyük Öyküleri 3*. Can Çocuk Yayınevi. İstanbul.
 Gültekin, A. (2006): “Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Eserlerinin Önemi”. *Varlık*, dergisi s. 27.
 _____ (2011): *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazıları*. Erdem Yayınları. İstanbul.
 Şahan, G. (2010): *Martı ve Savaş*. Tudem. İzmir.
 Sever, S. (2003): *Çocuk ve Edebiyat*. Kök Yayıncılık. Ankara.
 Şirin, M.R. (1994): *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. Çocuk Vakfı Yayınları. İstanbul.